

UŽPALIŲ

Užpalių seniūnijos bendruomenės laikraštis

2021 m. gegužė

Mieli Užpalėnai,

Nuoširdžiai sveikinu visus, sulaukusius šios Užpalių kraštui svarbios šventės, kai mūsų mažas miestelis atgyja ir šurmuliuoja, kai čia skuba visi gimę, augę, gyvenę po Užpalių dangumi.

Pastarieji metai mums, kaip ir visiems pasaulio žmonėms, buvo sudėtingi. Linkiu visiems turėti optimizmo ir tikėjimo, kad sunkiausias metas – praityje! Viskas, kas turi pradžią, turi ir pabaigą, o tamsiausia ryto valanda – paskutinė prieš aušrą. Būkime sveiki ir saugūs.

Džiaugiuosi, kad būtent ši mėnesį švėsime kraštiečių suvažiavimą. Bendrystė ir bendruomeniškumas įrašyti žmogaus esybėje. Didžiuojuosi, kad užpaliečiai niekada nebuvo atšiaurūs. Visada gebėjome džiaugtis vieni kitų sėkme ir susitelkti nelaimėje. Galbūt gyvas bendravimas su žmonėmis, pandemijos kankinamame pasaulyje, gali būti kuklus, tačiau niekas negali apribojimų prisiminimų ir atimti galimybės aplankyti savo šaknų ir to, kas anot išmintingo poeto “gražiai mane augino/laukas, pieva, kelias, upė...”. Šiais metais gar-

Nuotr. Stanislovo Balčiūno

bingo, 240-ojo jubiliejaus sulaukia Užpalių mokykla, išugdžiusi bene visus Užpalių vaikus ir užauginusi ne vieną garbų mokslo žmogų.

Gegužės 29-oji mūsų susitikimų diena. Su švente mielieji!

Užpalių seniūnas, Eugenijus Keraminas

Laikas - lyg upė, kurios tėkmėje atrandame sau būvį: kas tyliai prisisišlieja šiltame užutekyje, kas grimzta gilyn, o kiti, žiūrėk, per sūkurius ar potvynius, per sekinančias sausras – sruvena, teka, liejasi, vilnija... Taip ir Užpalių mokykla - laiko tėkmėje jau 240 metų. Ko gero, suabejosite - ar ne per daug, negali tiek būti...? Jus įtikins Stanislovo Balčiūno ir Vandos Kuliešienės knyga „Užpaliai- mūsų svajonių kraštas“, verskite 56 puslapį ir 12 eilutėje skaitykite: „Kaip teigia istorijos šaltiniai, ...1781 Užpaliuose jau veikė trijų skyrių parapijos mokykla...“ Plakama istorijos bangų, keitėsi ši mokykla: buvo ir surusinta dvimetė liaudies mokykla, ir slaptu voratinkliu išraizgiusi aplinkinius kaimus daktorinė, ir „Saulės draugijos legali lietuviška mokykla, ir progimnazija, o nuo 1947 – gimnazija. Šis statusas, akredituotas 2005 m., gyvuoja iki dabar. Gimnazijoje šiuo metu mokosi 145 mokiniai, drauge 33 darželinukai - iš viso 178 jauni žmonės, besiruošiantys kelionei srauniąja savarankiško gyvenimo upe. Abiturientų šiemet - 12, o pirmoji abiturientų laida, Užpalių gimnazijoje įgijusi vidurinį išsilavinimą 1949 m., buvo 25 jaunuoliai.

Nuotr. iš Užpalių gimnazijos archyvo

Drauge su Gimnazijos muziejininke O. Sirvydiene suskaičiavome, jog per visą vidurinio ugdymo laikotarpį nuo 1949 m., kuris jau perkopė septintą dešimtį, Užpalių mokykloje Brandos atestatai įteikti 1502 abiturientams. Būta visko: ir gausių laidų - 46 abiturientai (1982m.) ir labai kuklių - 8 ar 9 (1995 ir 1996 m.). Visgi ne skaičiai lemia gyvenimo prasmingumą, ypač jauno žmogaus siekių polėkį, o gebėjimas augti, keistis ir kurti. Kurti tai, kas svarbu pačiam ir artimam tavo, skleisti - kas teisinga ir dora, modernu ir reikalinga, puoselėti - kas paveldėta, brangintina. Šios vertybės brandinamos ne tik mokyklinėse veiklose, jos įskiepijamos šeimose, jas

sustiprina telkiančios ir kūrybiškos bendruomenės veiklos, joms skatina ir įkvepia įdomūs, prasmingi kraštiečių darbų, kūrybos, veiklumo pavyzdžiai. Taip ir plaukia į gyvenimą jaunieji užpalėnai jau 240 metų - kiekvienas savo svajonių laivu: kas drąsiai, bangų keteromis pasišokinėdamas, kas palengva užutekiais pasivenguriuodamas – savaip gyvenimo audras, išbandymų potvynius įveikdami. Ir visus mus- buvusius, esamus, būsimus- jungia ištakos - Užpalių mokykla: laiko tėkmėje nuo 1781 m.

*Direktoriaus pavaduotoja ugdymui
Renata Gavėnienė*

Sveiki, mieli laikraščio skaitytojai. Šis „Už palių“ laikraščio numeris ne tradicinis - skirtas trisdešimt trečiai kraštiečių šventei ir Užpalių mokyklai, švenčiančiai 240-ąjį jubiliejų. Laikraščio numeryje prisiminimais to, kas dar išliko atmintyje ir širdyje, dalijasi pirmųjų kraštiečių švenčių organizatoriai, buvę Užpalių mokyklos mokiniai.

Šv. Trejybės atleidų išvakarėse po Lietuvą išsibarstę užpalėnai skuba aplankyti tėviškę ir su čia gyvenančiais, dirbančiais ir kuriančiais - prisiminti tai kas buvo, pasidžiaugti tuo, kas yra ir pažvelgti į tai, kas bus.

Kraštiečių šventė Užpaliuose – „Sueikime ir bendraukime“ skirta visiems: išvykusiems ir čia gyvenantiems, visiems kuriems yra svarbus šis nuostabus Užpalių kraštas, per kurį Šventoji plukdo savo vandenį ir mena, kaip senieji užpaliečiai išstisus amžius gyveno prie jos krantų ir žvejojė, plukdė sielius, ilsėjosi, mylėjo, pykosi, augino vaikus, laidėjo artimuosius. Jie nebuvo pasaulio žmonės. Jie buvo Užpalių krašto žmonės. Mes irgi esame Užpalių krašto žmonės, truputį kitokie, nes gyvename pasaulyje - „kur daug informacijos, mažai sienų,

Nuotr. iš Užpalių gimnazijos archyvo

socialiniai tinklai ir patogūs skrydžiai. Šis pasaulis greitas, neprierašus, tačiau labai patogus ir niekoasmenišką“. /Akvilė Kavaliauskaitė „Kūnai“/. Nežiūrint į tai, mums svarbūs prisiminimai, liūdijimai, susitikimai ir mūsų krašto istorija.

Gražios susitikimų šventės.
Bibliotekinė VIDA JUŠKIENĖ

Užpaliai, užpaliečiai, užpalėnai

Keletas padrikų minčių

Su Užpaliais atrodo viskas aišku: priešų neužimta tvirtovė ant Šeimyniškių piliakalnio, vėliau patogesnė gyvenvietė prie Šventosios upės, rašytiniuose šaltiniuose minima jau XIII amžiuje. Per prekybą liniais išaugęs miestas su visomis karališkomis privilegijomis. XX pirmoje pusėje išsiskai-

Nuotr. Stanislovo Balčiūno

des į vienkiemius, nualintas karų, vėl darbščių užpaliečių rankomis atstatytas. Taigi dabar priėjome prie tipingo užpaliečio apibūdinimo. Tai žmogus, kuriam pase anksčiau buvo išpausta gyvenamoji vieta - Užpaliai. Užpalietis yra tas, kuris gyvena ar dirba Užpaliuo-

se, o savo veikla prisideda prie Užpalių gražinimo. Ir kiek metų reikia pragyventi Užpaliuose, kad pasijustum tikru užpaliečiu parodo darbai.

Kiek kebliau su užpalėno portretu. Nemažai užpaliečių dėl įvairių priežasčių išsikėlė kitur, tapo garsiais savo veikla, bet pabrėžia, kad tokiais juos išaugino gimtinės aplinka, kurios pasiilgsta. Neliko artimųjų, bet gimtinės trauka pasilieka. Tik bėda ta, kad dažnai jų adresus sunku surasti. Daugelio pagalba pagal savo veiklos pobūdį būtų labai naudinga Užpaliams ir užpaliečiams.

Su tokiomis mintimis pradėjau ruošti pirmajam kraštiečių susitikimui 1989 metais. Pirmiausia reikėjo surinkti adresus. Aktyviai prisidėjo Vilučių, Kaniūkų, Kaimynų, Užpalių tuometinių ūkių darbuotojai, kurie surinko virš 200 po „svietą“ išsibarsčiusių užpalėnų adresų. Tuometinės apylinkės sekretorė visiems išsiuntė kvietimus. Susirinko daugiau negu pusė pakviestųjų. Buvo daug kalbų, džiaugsmo susitikus daugelį metų nesimačiusiems kaimynams. Pirmojo susitikimo rezultatas - visi vieningai pasižadėjo rinktis ir pakviesti pažįstamus kiekvienais metais per Švenčiausios Trejybės atleidus Užpaliuose. Apylinkė buvo įpareigota konkrečiai suderinti susitikimui vietą ir laiką. Nuo tada Užpalių vidurinė mo-

kykla registracijai ir buvusioms didelėms klasėms pokalbiams geranoriškai suteikdavo patalpas. Užpalėnų geografinė žymiai išsiplėtė. Pradžioje dar du metus asmeninius kvietimus siuntėme spausdintus ant standartinių kvietimo atvirukų, vėliau pradėjus leisti laikraštį „Už palių“ susitikimo programa visada būdavo atspausdinta. Kraštiečiai duoto žodžio laikėsi. Jie gausiai lankėsi ne tik Užpaliuose, bet ir Indrajės klubo uteniškių susirinkimuose Vilniuje, Lietuvos Dailės akademijoje. Didelė dalis susirinkusiųjų uteniškių kraštiečių dažnai būdavo užpalėnai, todėl gaudavome atskirą auditoriją pokalbiams, kai kitos seniūnijos buvo po kelias sutalpinamos į vieną kabinetą. Į susitikimus Vilniuje atvykdavo ir Kauno užpalėnai. Kauniečiai nuoširdžiai priimdavo svečius iš Užpalių.

Pragmatikams dažnai iškyla klausimas: Kokia iš to nauda Užpaliams? Moralinis bendravimo pasitenkinimas yra didelis poveikis siekti geresnių rezultatų. Irstant kolūkiams daugelis gyventojų buvo pasimetę - kaip reikės toliau gyventi? Lietuvos žemės ūkio Akademijos Profesorius Albinas Kusta su specialistų būriu atvažiavę į Užpalius, konsultavo ūkininkus kaip sava-rankiškai išgyventi. Santaros klinikų medikai padėjo ne vienam užpaliečiui

nukelta į 6 psl.

Prisilietimas prie savo skausmo ir džiaugsmo

Prisiminimų akimirkos apie mielą mokyklą

Tikriausiai ne visi dar buvote į rankas paėmę mano knygą „Užpaliai“. Joje rastumėte daug įdomių faktų ir iš mokyklos gyvenimo. Dabar, kai dar labiau išryškėjęs, anot rašytojo Jono Avyžiaus sodybų tuštėjimo metas, kai per metus seniūnijoje daugiau žmonių miršta negu gimsta, o pastaraisiais metais net abiturientų klasės nebe tokios gausios, net gimnazijos statusas ir egzistencija pakimba ties riba, labai įdomu, o gal net naudinga atsigręžti į istoriją, mokyklos praeitį. Tai nebūtų tik malonūs prisiminimai ar net šlovinga praeitis, bet būtų verta kai ko pasimokyti iš tos praeities.

Kruopštūs istorikai, tarp senų dokumentų atkapstė, kad 1781 m. Užpaliuose jau veikė trijų skyrių parapijos mokykla, kurią lankė beveik 30 mokinių. Vėliau mokykla plėtėsi, buvo uždaryta, pergyveno spaudos draudimo laikus, sukilimus, karus ir pokarį, kai Užpalių seniūnijos kaimuose buvo net kelios gausios pradinės mokyklos, aštuonmetės, o vidurinėje buvo net 400 moksleivių.

Nekartosime tų minčių, faktų, kurie užfiksuoti istorijos dokumentuose, bet gal dabartinei jaunajai kartai bus bent viena mintis naudinga iš to mokyklos laikotarpio, kai joje mokėsi jų seneliai, dar galintys gyvu žodžiu prisiminti tai, kas buvo daugiau nei prieš pusę amžiaus, kai dar jų tėveliai net nebuvo gimę.

Beje, tai kartai priklausau, nes Užpalių vidurinę mokyklą baigiau beveik prieš 60 metų – 1962 m. ir dar prisimenu dienas, kai mūsų klasės buvo dvaro arklidėse, dabartinėje Viktorijos Jovarienės „Kamenyčioje“, o mokytojų kambarys „ant kalno“ – baltuosiuose dvaro rūmuose.

Štai kaip prieš pusę amžiaus buvusios mokinės dienas prisimena Druskininkuose gyvenanti pedagogė, gidė Audronė Paškonytė – Stanikienė:

Mes gyvenome Abromišio vienkienyje, taigi, žiemą ir rudenį puškuodavau pėsčiomis 2 km. per mišką ir 4 km. lauko keliais iki Užpalių mokyklos. Manęs niekas negalėjo pavėžėti, nes tė-

vas buvo politinis kalinys, kalėjo Karagandos lageriuose. Neatsimenu kaip jį išvežė, o kai po Stalino mirties grįžo, net nepažinau. Tiesa, žiemą per šalčius mums Užpaliuose nusamdydavo kambarėlį ar kokį kampą. Esu gyvenusi pas Verutę Sirvydytę, ten pat gyveno ir jaunas agronomas, vėliau vedęs mūsų chemijos mokytoją Oną Čiegienę. Kartą naktį pasižadinau savo šeimininke, nes

gerklė užtino, temperatūra pašoko iki 40 laipsnių. Šeimininke naktį nuklampojo pas vaistininkę, ta davė kažkokio penicilino ir daugiau gyvenime nebesirgau jokia angina. Kai jau buvau dešimtokė, mokykla jau ir bendrabutį turėjo – suremontavo per karą sudegusį dviaukštį. Kai per TV žiūriui laidą „Prarastoji karta“ tai beveik apie mus aštuntą gyvenimo dešimtį bebaigiančius, nors kažin ar mes prarastoji karta, nes ir aukštuosius mokslus sugebėjom baigti ir nuo dabartinių skiriamės tik tuo, kad nuotoliniu būdu nesimokėm ir milijonų nesusikrovėm. Tiesa, mūsų mokykliniai metai buvo kiek kitokie. Net išleistuves abiturientams ne tėveliai ruošė, o dešimtokai. Prisimenu, kad išleistuves galėtume suruošti, auklėtojo A.Juzulėno režisuojami pastatėm K.Sajos pjesę „Silva studentauja“ ir už bilietus gautų pinigų užteko abiturientų išleistuvėms. Bet man tos išleistuvės dau-

giau kainavo, nes auklėtojas A. Juzulėnas mums nuolaidų nedarydavo, kad ir gerai nepamokinius darbus ir vaidmenis atlikdavom. Taigi, kitą dieną po vaidinimo per geometrijos pamoką pakvietė prie lentos įrodyti kažkokią teoremą. Aš net nežinojau kas užduota, pasisukau į klasę – gal kas pasufleruos, bet visi sėdėjo galvas nuleidę. Nors turėdavau iš geometrijos geriausius pažymius, šį kartą tylėjau.

Auklėtojas buvo kandus: „tai gal robaksiok vakar per ilgai su studentčiokais šokai, kad nieko nemoki. Sėsk meška – du.“

Kai po 40 metų klasės susitikime tai priminiau auklėtoji, jis nustebė, „Negi aš taip sakiau“. Toks gyvenimas, mes mokėmės ir patys mokytojai mokėsi išminties, kuri pasilieka auklėtinių prisiminimuose. Svarbiausia tai mūsų gyvenimo ir išminties pamokos, be nuolaidų...

Mes nusilenkime prieš savo buvusių mokytojų kasdienybę, jų darbą, gal dar ateikime prie jų smėlio kapelių, kur palaidota ta išmintis. Prisimename Feliksą Pečiūrą, per kurio pamoką išdrįsdavom iš klasės išlysti per langą, prisiminkime biologę gamtininę Julę Čiegienę su auksine, siūbuojančia per visą nugarą geltona kasa. Ji mums

nukelta į 4 psl.

Prisilietimas prie savo skausmo ir džiaugsmo

atketa iš 3 psl.

nepamokslaudavo, kai turistiniame žygyje vakare virš laužo berniokai leido pripūstus prezervatyvus kaip balionus, prisimename Kajatoną Ziberką, manęs taip ir nesugebėjusio išmokyti algebros lygčių, prisimenam prancūzų kalbos mokytoją Kazimierą Kuliešį, kuris neišmokysius pamokos įspėdavo, kad rytoj vėl paklaus ir nepaklausdavo, ir dar prisimenu Vandą Kuliešienę, kuri prieš visą klasę perskaitydavo mano rašinių ir gražindavo sąsiuvinį suraičiusi trejetuką, kad nesugebėjau kur reikia kablelio padėti.

O auklėtoją Juzulėną labai dievinu už tai, kad mane, devintoką kalbino į komjaunimą. Mano tėvai nedraudė, nesipriešino, kad būčiau komjaunuolis, bet kai visus klasiokus vežė priėmimui į komjaunimą, manęs neišleido į mokyklą, nes reikėjo mėšlą kratyti ir bulves sodinti. Auklėtojas nepriekaištavo, nestatė prieš klasę, o po pamokos priėjo prie mano suolo ir paprašė – palydėk mane. Einant link mokytojų kambario paklausė ir tiesiai pasakė – taigi tu tikriausiai nori stoti toliau mokytis, ar vaistininku ar miškininku, jeigu nebūsi komjaunuoliu nepriims...

Aš nesispyriojau, supratau situaciją, Visi jo patarimai gyvenime labai pravertė ir už tai mes visi jam dėkingi.

Stanislovas Balčiūnas

O kaip Alfonsas Juzulėnas buvo įžvalgus ir išmintingas, labai vaizdžiai pasakoja jo mokinys akademikas emeritas, buvęs Lietuvos žemės ūkio akademijos rektorius Albinas Kusta.

Mūsų pamokos ne vien klasėje buvo

Atsiminimai apie klasės auklėtoją Alfonsą Juzulėną Užpalių vidurinėje mokykloje (1954-1958 metai).

Klasės auklėtojas Alfonsas Juzulėnas buvo labai nuoširdus, geras žmogus. Su mokiniais jis elgdavosi kaip su suaugusiais sau lygiais žmonėmis. Niekada nešaukdavo, nekalbėdavo pakeltu, piktu tonu. O jeigu kartais taip atsitikdavo, tai jau tikrai nebuvo daroma be reikalo.

Mes, žiauraus pokario laikotarpio vaikai, politiškai pagal tų laikų terminologiją „nebuvo išprusę“, o šnekant tiesiogiai, tai labai nekenėme okupantų ir juos palaikančių klasiokų bei „idėjinių“ mokytojų. Daugelio draugų šeimos nariai ar giminės, kaimynai buvo vienaip ar kitaip nuo okupantų nukentėję – nušauti (tame

Nuotr. St. Balčiūno

tarpe mamos du pusbroliai Bronius ir Juozas Petrauskai Linskio kaime, 1944-12-21), kalinti, kankinti ar išvežti į Sibirą. Taigi mes buvome įbauginti ir atsargūs, stebėjome mokytojus ir supratome, kad jie mums turi skiepyti komunistinę ideologiją, supratome ir tai, kad vieni jų tą darė iš širdies arba buvo labai geri artistai, kiti gi tą darbą darė iš reikalo, t.y. prisitaikė prie sistemos, bet jai sąžiningai netarnavo. Negalėčiau pasakyti ar mes buvome teisūs visų tų atžvilgiu, kuriuos laikėme „idėjiniais“ – gal būt jie kai kurie tokie nebuvo..., bet dėl mūsų Auklėtojo, tai aš ir kai kurie panašių pažiūrų klasiokai aiškiai jautėme, kad jis nėra „idėjinis“, nors niekada nė menkiausia užuomina to tiesiogiai nedavė suprasti. Tiesiog be žodžių, nežinau kokiū būdu, bet mes supratome ir jį laikėme „savu“. Gal būt iš jo gudrių akių, šypsenos ar dabar vis plačiau pripažįstamų biolaukų...

Vėliau, kai Sovietų sąjungai vadovo N.S.Chruščiovas, „atšilimo“ laikotarpiu, visi tapome drąsesni. Auklėtojas mane pakurstė abiturientų sąskrydyje Dusetose (matyt 1958 metų pradžioje?) bandyti paprieštarauti tuo metu komunistų partijos peršamai minčiai, kad abiturientai neitų mokintis į aukštąsias mokyklas, bet taptų melžėjomis, traktorininkais, kurių labai trūksta pasivyti Amerikai ir statyti komunizmui. Aš, vykdydamas Auklėtojo rekomendaciją, pakviestas į tribūną, ėmiau aiškinti, kad specialybę reikia rinktis savarankiškai, per daug nekreipiant dėmesio į tas rekomendacijas, kurios nėra pačios geriausios. Baigėsi palyginti gerai, niekas manęs nesustabdė ir iš tribūnos neišvijo, nors tam tikras šurmulyš prezidiume kilo. Na, o vėliau, kai kalbėtojams buvo teikiami prizai, man buvo paruoštas ir įteiktas specialus prizas su palinkėjimu neprieštarauti partijos politikai, o visiems klausytojams patarta nesivadovauti mano patarimais. O prizas buvo sugalvotas pasijuokimui iš mano nesupratingumo – riestainis su pririštu kaspinu. Aišku man buvo nesmagu, kad iš manęs tyčiojasi, bet Auklėtojas mane už tai labai šiltai pagyrė, padrąsino ir pasakė, kad užduotį atlikau puikiai. Na, o svarbiausia išvada iš to spektakliuko – tai Auklėtojas mums tapo šimtaprocentiniai savas ir toks išliko visam laikui.

Atsisveikinant su Auklėtoju prie kapo duobės vienas jo amžininkas atskleidė dar vieną Alfonso Juzulėno gyvenimo momentą – pasirodo Auklėtojas buvęs generolo Povilo Plechavičiaus rinktinės nariu. Dėl to jam grėsė sovietinės valdžios persekiojimai ir jis jų vengdamas pasitraukė kiek toliau iš savo gimtųjų vietų. Pokariu taip elgėsi daug Lietuvos žmonių ir daug kam tas padėjo išvengti represijų. Prasidėjus Atgimimui ir Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, tarnyba P.Plechavičiaus armijoje iš esmės tapo teigiamas ir garbingas dalykas, nes jos kūrimo laikotarpiu buvo tikimasi, kad vokiečiai leis jai ginti Lietuvą. Bet Auklėtojas, būdamas kuklus, to neatskleidė.

Atsiminimus surinko
Stanislovas Balčiūnas

KRAŠTIEČIŲ ŠVENTĖ UŽPALIUOSE

„Sueikime ir bendraukime“

Gegužės 29 d.

Sugrįžimas į mokyklą, kuri rašytiniuose šaltiniuose paminėta 1781 m.

12,00 – 13,00 val. Registracija Užpalių gimnazijoje;

13,00 val. Sambūris „Mokykla Užpaliuose: 240 metų laiko tėkmėje“;

14,00 – 17,00 val. Parodų ir ekspozicijų lankymas:

Užpalių bibliotekoje Aurelijos Juškaitės kūrybinių darbų ir Stanislovo Balčiūno nuotraukų parodos;

UKC Užpalių skyriuje instaliacija „... atminimų šita banga“;

Esate laukiami pas Viktoriją „Kamenyčioje“;

14,30 val. Atminimo lentų 1918 m. Užpalių savanoriams atidengimas (prie kapinių)

16,30 val. Meninė programa (miestelio centre)

Koncertuos:

UKC Užpalių skyriaus Užpalių kanklininkų ansamblis „Pasagėlė“ (vad. Jolita Novikienė),

Užpalių gimnazijos roko grupė „Dark Light“ (vadovas Aurelijus Janaudis),

Kapela „Liutauras ir kompani“ (vad. Liutauras Milišauskas).

19,00 val. Šv. Mišios Krokulėje

Šventės rėmėjai: Utenos r. savivaldybė, Užpalių paramos - labdaros fondas

Organizatoriai: bendruomenė „Užpalėnų krivulė“, Užpalių seniūnija, Užpalių gimnazija,

Užpalių biblioteka, Užpalių Švč. Trejybės bažnyčia

Partneriai: UKC Užpalių skyrius

Šventės dalyvių prašome laikytis SAUGUMO REIKALAVIMŲ

Užpaliai, užpaliečiai, užpalėnai

atkelta iš 2 psl.

susigražinti sveikatą. Gražia tradicija tapo per kasmetinius kraštiečių suvažiavimus Užpaliuose rinkti Užpalių Garbės Pilietį. Daugiausia diskusijų sukėlė pirmojo Garbės Piliečio išrinkimas, kuriuo tapo Užpalių kunigas klebonas dabar jau a.a. Juozapas Šumskis - aukštos dvasinės kultūros, tolerancijos, plačios erudicijos žmogus. Vėliau Užpalių Garbės piliečiais buvo renkami įvairių profesijų atstovai, tiek gyvenantys ir dirbantys Užpaliuose, tiek išvykę, bet nenutraukusių ryšių su gimtine.

Mane neramina tai, kad metai iš metų mažėja kraštiečių aktyvumas tiek

lankantis per susitikimus, tiek renkant Užpalių Garbės Piliečius. Suprantama, ta pati aktyviausioji pokario karta išeina į amžinybę, o jaunesnių veidų nesimato. Įstrigo į atmintį, kai per vieną kraštiečių susitikimą dvi buvusios Užpalių gimnazijos moksleivės, jau artėjančios prie keturiasdešimtmečio suabejojo ar jos ne perjaunos lankyti kraštiečių susitikimuose. Galima drąsiai pasakyti - ne perjaunos! Lankykitės kiekvienais metais, jūs visada būsite laukiami. Lankykitės su šeimomis, su atžalomis, tai tik pagyventų susitikimus. Organizatoriai turėtų gerai pagalvoti ir pasirūpinti dėl visų užimtumo. Pa-

skatinimui gal reikėtų seniūnijai, kaip pagrindiniam renginių koordinatoriui visiems priimtiniu būdu išsiųsti asmeninius kvietimus. Dėl to tikrai blogiau nebus.

Linkiu, kad gerosios tradicijos Užpaliuose nebūtų užmirštos, ieškoma ir randama naujų formų ir metodų padaryti kraštiečių susitikimus dar įdomesnius, turiningesnius. Sėkmės organizatoriams!

Pagarbiai
buvęs Užpalių seniūnas
Vytautas Jurka

Užpaliai – mūsų svajonių ir vilčių kraštas

Kai iš žiemos gniaužtų vaduojasi žemė, o į dangų pradeda kilti sugrįžę vyčiai, širdyje vėl pajunti savo gimtinės pavasarinį aidą, kur toks žydras dangus, kur Šventojoje atsispindi padangių debesėliai ir dar labiau širdį užvaldo gimtinės šauksmas, malonūs prisiminimai, kuriais vis papildom savo ilgesį, ruošdamiesi tradicinei kraštiečių šventei, kai susitikę savo mielus užpalėnus vėl spausime rankas apsikabinsime ir vėl galėsime išstarti:

- Ar dar prisimeni?...

O prisiminti tikrai yra ką, ne tik iš basakojės vaikystės, išbraidytų pakrančių pievų, bet ir iš tų, daugiau negu trisdešimties buvusių kraštiečių susitikimų.

Gal jau ne daug kas beprisimena, kaip pirmą kartą, berods 1988 metais, sukviesti prie senojo dvaro, buvusios mokyklos pastato, džaugėmės vėl susitikę, o paskui susodinti į vežimus ar lineikas dardėjom į buvusį aerodromą, į žirgų lenktynes. Dulkių debesys kilo iš po žirgų kojų, bet įspūdis buvo nepakartojamas.

Laikas toks bjaurus trintukas, kad iš atminties jau ištrynė lenktynių nugalėtojų pavardes, kam su kolūkio pirmininko pavaduotoju Zenonu Liutkevičium ir apylinkės pirmininku Vytu Jurka įteikėme nugalėtojų prizus, bet laikas nepajėgė ištrinti to gero jausmo, šventės prisiminimo, tradicinės žirgininkystės spalvų ir kraštiečių širdžių artumo pirmojo susitikimo metu.

Nebandysiu išvardinti visų susitikimų spalvų įvairovės, tačiau verta prisiminti tai, ką laikas jau bando nustumti užmarštin, tai, kas mus iki šiol vienija, jungia ir verčia prisiminti, branginti užpalėnų susitikimų prasmę.

Nuotr. iš asmeninio St. Balčiūno archyvo

1992 metų pavasarį seniūnas Vytautas Jurka paskambino man į redakciją ir pakvietė į kraštiečių šventę, kurios metu bus atidengiamas paminklas užpalėnui, garsiam lakūnui, po Dariaus ir Girėno skrydžio kitais metais su Lietuvių eskadrile apskridusiam Europą, Juozui Namikui. Besikalbant su V. Jurka akimirksniu įsižiebė mintis surengti aviacijos šventę Užpaliuose. Tuoj pat paskambinau geram bičiuliui, „Sparnų“ žurnalo vyriausiajam redaktoriui Kaziui Kilčiauskui, kuris susidomėjo švente ir pasiūlė dėl jos pasitarti su žymiu sklandytoju, Aviacijos sporto federacijos Aviacijos istorijos komiteto pirmininku Jonu Balčiūnu. O su juo greit radom bendrą kalbą, nes dar vienas malonus sutapimas suartino mus: mano tėvas taip pat buvo aviatoriaus bendravardis

ir bendrapavardis Jonas Balčiūnas.

Aviatorius pažadėjo gražią šventę užpaliečiams. Į ją su K. Kilčiausku ir J. Balčiūnu mano „Žiguliu“ atvykom dar gerokai prieš jos pradžią ir atvažiuom prie kolūkio trąšų barstytuvų - „kukurūzininkų“ pakilimo tako šalia Apušoto. Netrukus padangėje pasirodė pirmas sportinis lėktuvėlis, po to atskrido dar trys iš Zarasų, Panevėžio, Vilniaus aeroklubų ir du nedideli kariniai lėktuvai.

Atidengę paminklą lakūnui Juozui Namikui Užpalių kapinėse ir jį pagerbę iš lėktuvo nuleistu vainiku, užpaliečiai visą dieną būriais traukė prie Apušoto, o lėktuvai juos skraidino virš Užpalių miestelio, kad pamatytų jį ar savo sodybą iš paukščio skrydžio. Nuo to laiko praėjo beveik trys dešimtmečiai, jau užaugo užpaliečių karta, kurie aviacijos šventės metu dar nebuvo gimę, o kai kurie iš tų, kurie tą dieną skraidė virš Užpalių, jau ilsisi po ošiančiom pušelėm ar gal ten, kur jokie lėktuvai nepasiekia... Aš labiausiai džaugiuosi, kad pakilęs virš Užpalių iš sportinio lėktuvėlio padariau iki tol niekam iš padangių nematytą miestelio nuotrauką. Dabar tai ne naujiena, kai visokių skraidyklių ar dronų pilna, o tada tokia nuotrauka, buvo retenybė.

Seniūnas Vytautas Jurka visada turėjo gerų idėjų ir sugebėjo rengti užpaliečių ir iš šio krašto kilusių žmonių susitikimus. 2002 m., kai mūsų XIV abiturientų nugalėtojų šventė buvo atidaryta, nugalėtojų šventė

nukelta į 7 psl.

Užpaliai – mūsų svajonių ir vilčių kraštas

atkelta iš 6 psl.

entų laida susitiko po keturiasdešimties metų, jis pasiūlė to susitikimo garbei pasodinti keturias liepaites naujai kuriamam užpaličių garbės parke.

Tais pačiais metais pirmuoju Užpalių garbės piliečio vainiku buvo pagerbtas kunigas Juozapas Šumskis, kurį daugelis prisimena ne tradicinėje jo vietoje prie altoriaus, o su kibiru skiedinio ant pastolių prie bažnyčios. Jis buvo pavyzdys ne tik tikintiesiems, nes bažnyčią puošė, remontavo ne vien už parapijiečių lėšas, o savo prakaitu, pasiaukojančiu darbu.

Per daugelį metų Užpalių garbės piliečio vardu dar buvo pašlovinti:

1. Juozapas Šumskis - 2002 m.
2. Antanas Napoleonas Stasiškis - 2003 m.
3. Alfonsas Juzulėnas - 2004 m.
4. Albinas Kusta - 2005 m.
5. Vanda Kuliešienė - 2006 m.
6. Stanislovas Balčiūnas - 2006 m.
7. Palmira Sirvydytė - 2007 m.
8. Elena Narbutytė - 2008 m.
9. Kazimieras Binkis - 2008 m.
10. Milda Petrauskienė - 2009 m.
11. Viktorija Jovarienė - 2010 m.
12. Vytautas Jurka - 2011 m.
13. Nijolė Rimkevičienė - 2013 m.
14. Gražina Kadžytė - 2014 m.
15. Vladas Murnikovas - 2015 m.
16. Giedrius Indrašius - 2016 m.
17. Juozas Vanagas - 2017 m.

Nors ne visų jų nuopelnai vieno di ir dar neišrastos svarstyklės žmonių nuopelnams matuoti, bet užpalėnų valia buvo, kad gražiai žaliuoja ažuolai ir liepos pasodinti jų garbei.

Tačiau tie, kurie dar po šių žemę ropinėja, nors ir seniai išvykę iš Užpalių, vis dar trokšta susirinkti gimtinėje, jei ne dažniau, tai nors per kraštiečių susitikimus, nes šventės tapę tradicinėm, daugybę malonių prisiminimų atgaivina. Dažnai mėgstame prisiminti ir pakartoti prancūzų lakūno, rašytojo Antuano de sent Egziuperi mintį, kad svarbiausia mūsų gyvenime - žmogaus ryšys su žmogumi. Taip ir mums labai svarbus ryšys su gimtine, jos žmonėmis. Bet tuo pačiu pastebime, kad dėl globalizacijos įtakos, dėl permąnų mūsų gyvenime, dėl tuštėjančių mūsų kaimų, keičiasi tie ryšiai, kinta ta gimtinės trauka. Dar prisime-

nam gausnesnius kraštiečių susitikimus, kai žmonės per atlaides netilpdavo ne tik bažnyčioje, bet ir ant šventoriaus, o pasakytinaisiais metais, regis, jau ir bažnyčia nebe pilnutėlė. Pastebėjau dar vieną keistą, o gal prasmingą sutapimą - ten, kur pokario metais, buvusioje klebonijoje buvo įsikūrusi ligoninė, dabar šarvojimo salė... Keičiasi žmonių kartos, keičiasi jų poreikiai, tačiau verta pamąstyti, ką reikia daryti, kad gimtinės trauka neblėstų. Tik ar to reikia, jei jau mažėja norinčių sugrįžti? Juk tą patį matau ir uteniškių šventėse Vilniuje, kur susirinkdavo net 60 iš Užpalių kilusių vilniečių. Bet dabar jų gretos retėja, jauni nelabai nori žiūrėti į pražilusius ar nuplikusius pakaušius. Gal todėl, kad tik brandaus amžiaus žmogus supranta, kad tos buvimo gimtinėje ar su kraštiečiais minutės, tai ilgesio, ryšio su artimaisiais, su kuriais sėdėta mokyklos suolo, atgaiva, prasmės šaltinis. Praradęs ryšį su gimtine, gali tapti jos svetimkūniu, neberekalingu, visų užmirštu seneliu. Štai dėl to ir tvirtinu, kad reikia kraštiečių, visų kartų bendravimo, kad tai būtina - juk čia Lietuva, čia jos pradžia ir... pabaiga. O kad ta trauka nemažėtų, pats didžiausias uždavinys ir rūpesčiai tenka Užpalių savivaldybei, bendruomenei, inteligentijai, pedagogams...

Mažas, bet piktas ir galingas virusas žiauriai pakeitė mūsų gyvenimą, žmonių bendravimą, bet ir dabar malonu, kai atsivertęs feisbuko puslapius pamatau Užpalių gimnazijos mokinių piešinių, o ypač širdį paglosto gimnazijos direktoriaus Rimanto Žvirblio kalėdiniai sveikinimai ant mokytojų ar mokinių sukurtu atviruku. Kai įsijungęs televizorių „Atspindžių“ laidoje pamatau mūsų kraštiečio Vytauto Juknio filmą ar reportažą apie Užpalių kaimus ar Viktorijos Jovarienės Kamenyčių, suspurda geras jausmas širdyje - kokia miela, garsi mano gimtinė. Aš visada didžiavausi savo Užpaliais, o visiems sutiktiems, kurie apie juos buvo mažai girdėję, pabrėždavau pavyzdžiu, kad kai šalyje buvo atkurta nepriklausomybė iš tuomet Lietuvoje buvusių 11 aukštųjų mokyklų, net trijų rektorai buvo užpalėnai - Žemės ūkio akademijos - Albinas Kusta, Vytauto Didžiojo universiteto - Bronius Vaškėlis, Klaipėdos konservatorijos - Algirdas Vyžintas. O dar dažnai pami-

nimas pasaulinio lygio geografai Kazys Pakštas. Beje, ir dabar Lietuvos mokslo įžymybių gretose visame pasaulyje garšėjantis chemikas Ričardas Makuška, matematikas Jonas Sunklodas. Neseniai labai nustebino profesorius Dobilas Kirvelis, Vilniaus užpalėnų klubo seniūnas, po istorijos brūzgynus braidydamas atkapstė, kad karaliaus Mindaugo šeimos šaknys gali būti ties Užpaliais esančios.

Tikėkime, kad amžinai viruso sukaustyti nebūsime, kad vėl susitikime, švęsime, šlovinsime Užpalių garbės piliečio vardo vertus kraštiečius. Ir dar labiau miela, kai žinai, kad savo gimtinę žmonės gerbia ne už algą, ne už pinigus, o kad joje mato gerus žmones, jų darbus, paveldą, tradicijas. Taip kaip Vytautas Juknys iš savo tėvo, mokytojo paveldėjęs gerą charakterio savybę - pastebėti ir įamžinti savo gimtinės įžymybes. Tikiu, kad ne tik jo filmai apie Užpalius, ne tik jo „Brukavota gatvė“, kuri išlikusi tik mūsų atmintyje ir Vytauto filme, atves jį prie Užpalių garbės piliečio garbės vardo ir vainiko. Jei ne šiomet, tai gal kitamet. Tik reikia, kad šventės būtų tokios, kurios giliai pasiliktų širdyse, tokios kaip pirmoji, kaip aviacijos diena, kaip medžiotojų šventė, kaip mokyklos 130 metų jubiliejus... Iki šiol prisimenu tą nuostabią mokyklos šventę, pagal nepaprastai jaustrų, meniškai ir prasmingai parengtą Lietuvių kalbos mokytojos Otilijos Šližienės scenarijų. O galimybių prasmingiems susitikimams Užpaluose vis daugėja - čia jau visoje Lietuvoje garšėjanti Viktorijos Jovarienės Kamenyčia, čia gyvastį atgaunantis dvaro pastatas. Mus visada džiugina „Pasagėlė“, bet dar negirdėjome kaip groja seniūno Eugenijaus Keramino šeimoje išaugę muzikantai, ar klebono Jono Bučelio muzikavimo išmokyti muzikantai, ir visad būtų miela pasiklausyti Užpalių poetų ir muzikantų sukurtų romanų, melodijų. Be to jau artėja ir Užpalių jubiliejiniai metai. O ar visi kraštiečiai buvo prie didžiojo Šeiminiškio piliakalnio? Kad šventė būtų prasminga ne visada reikia kvieisti kaimyninių muzikantų, o daug mieliau pasiklausyti savųjų, ne visada reikia kvieisti restorano šefą, išmokusių virti zacirką ir už pinigus reklamuojančių save televizijoje, bet daug maloniau

Užpaliai – mūsų svajonių ir vilčių kraštas

atkelta iš 7 psl.

būtų pamatyti vietos kulinarų išmonę, nes prisimenu, kad Utenos jubiliejinėje šventėje ragavau sūrio iš Žaibiškių ir nepaprasto skonio lašinių iš Vilučių kaimo. O kodėl kraštiečių susitikime negalėtų būti Užpalių seniūnijos tautodailininkų, drožėjų, audėjų, juostų pynėjų, kulinarų, ūkininkų paroda

ar mugė? Viskas, kas gimtinėje sukurama, miela iš šio krašto kilusiam žmogui. Beje, turime Užpalių garbės piliečių klubą, siūlomą „Dausuvos“ vardu vadinti, o jo prezidentė Nijolė Rinkevičienė pilna idėjų, kaip garsinti gimtąjį kraštą, kaip gerbti jai brangius žmones - nuo mokyklinuko iki senelio. Tik duok Dieve, kad būtų vieningi

sprendimai, glaudus bendradarbiavimas tarp seniūnijos, gimnazijos, bendruomenės, kultūros centro ir kitų užpalėnų grupių, kad nebūtų konkurencijos, kas geresnis, o būtų vienintelis troškimas, kaip amerikonų - pirmiausia Užpaliai.

Stanislovas Balčiūnas

Kraštiečių šventės belaukiant...

Šventosios rūko paliose gimtinė laukia mano,

Kurion vis mintimis su rūpesčiu grįžtu.

Tenai vaikystė svajones žydrąsias mano ganė,

Tenai gimti ir smiltyje, nūnai, tėvų namai...

Regina Totorytė-Stundienė

Šiandien gyvenam laikmečio paktuotu tempu. Dar prieš metus niekas negalėjo ir pagalvoti, jog pasaulinė pandemija taip sujauks visų mūsų gyvenimus. Besitęsiantis karantinas, apribota judėjimo, tarpusavio bendravimo laisvė, draudžiami susibūrimai, kultūriniai renginiai. Nuolat gąsdina nemažėjantys užsikrėtusių Covid-19 skaičiai. Šalyje daugiau kaip pusketvirto tūkstančio mirusių nuo šio viruso... Ir nežinia, kada visa tai baigsis. Per tuos metus gal tik porą kartų buvau atvykusi į Užpalius. Į laidotuves. Pasiilgau savo krašto žmonių. Pasiskambinam, pasikalbam, susirašom, bet tai negali atstoti gyvo bendravimo. Širdžiai mielus Užpalių vaizdus visais metų laikais matau klebono Jono Bučelio nuotraukose, kuriomis jis dalijasi socialinėje facebook paskyroje. Sielą praskaidrina ir klebono giesmės, kurios taip gražiai skamba po bažnyčios skliautais...

Norisi tikėti, kad šiais metais gegužės 29-ąją situacija pasikeis ir mes ga-

lėsime vėl susitikti kraštiečių šventėje Užpaliuose, dalyvauti Šv. Trejybės atliaduose.

Susibėgsime visi – vietiniai gyventojai ir po visą Lietuvą išsibarstę, savosios gimtinės išsiilgę kraštiečiai. Gimtinės ilgesio neištrina nei laikas, nei nuotolis. Nematomos gijos riša su ta vieta, kurioje mes gimėm, augom, praleidom vaikystę, nerūpestingos jaunystės metus... Džiaugiamės, kad savame krašte esame laukiami, malonu, kad mums svetingai atveria duris Užpalių gimnazija. Susiti-

kimai – tai savotiška atgaiva nuo kasdieninių rūpesčių. Gera vien tai, kad vieni kitus pamatom, pasidžiaugiam, pasidalinam išpūdžiais, prisiminimais, iš seniūno sužinom seniūnijos naujienas, ateities planus... Visada prisimenam tuos, kurie iškeliavo į amžinybę... Labai gaila, kad šįmet kraštiečių šventėje nebesulauksime ilgamečio Vilniaus užpalėnų klubo pirmininko Jeronimo Galvydžio, kuris sausio mėnesį amžinajam poilsui atgulė Kairėnų kapinėse Vilniuje.

Man pati smagiausia Kraštiečių šventės dalis – susitikimas su klasės draugais. Nepraleidžia progos atvykti ir labiausiai nutolę nuo gimtinės - Benius Velutis iš Klaipėdos, Algirdas Neliupšis iš Sedos, Julytė Prievelytė iš Kauno, Genutė Gudelytė iš Kėdainių, likusieji - iš Vilniaus ir Utenos. Mes esame devynioliktos laidos abiturientai: 11 merginų ir 5 vaikinai. Dabar mūsų liko 13. Šviesios atminties Genutė Kutkaitė, Antanas Velutis ir Danutė Vaškelytė visada liks mūsų širdyse ir prisiminimus.

Tą dieną tradiciškai užsukam į kapines, uždegam žvakutes ant klasioko Antano kapo, buvusių mokytojų, klasės auklėtojo Vl. Skardžiaus kapų. Parymome prie savo tėvų amžino poilsio vietų... O tada jau į Butiškius – pas Jarūnę Galvydytę - Kandratavičienę. Jos prižiūrimi ir puoselėjami tėvų namai tapo mūsų, klasiokų, nakvynių, susitikimų vieta. Už tai esame labai dėkingi Jarūnei. Suneštinės vaisės, tarpusavio bendravimas, gera nuotaika, mintys, žodžiai apie taip greitai, nesulaikomai bėgantį laiką.. Ilgai netyla juokas, pasakojimai, kas per metus pasikeitė kiekvieno mūsų šeimose, kaip sekasi vaikams, kas kiek anūkų susilaukė....

Mokyklos baigimo 50- mečio proga, Jarūnės sodyboje pasodinome lie-

nukelta į 9 psl.

Kraštiečių šventės belaukiant...

atkelta iš 8 psl.

paite ir ąžuoliuką. Susitikime dalyvavo ir mūsų mylimos mokytojos (beje ne vienintelę kartą) Stefanija Meiduvienė ir jau šviesios atminties Aldona Puodžiukienė. Ilgai kalbėjomės, dainavom, šokom, klausėmės muzikos.... Tikiuosi, kad šiais metais visi būsim sveiki ir vėl susitiksim.

Kraštiečių švenčių neatsiejama dalis – mano gimtojo Kaimynų kaimo žmonės. Mano tėvų kartos žmonių kaime jau nebeliko, bet atmintyje gyvi gražūs prisiminimai apie juos. Džiaugiuosi, jog įgyvendinau seniai puoselėtą sumanymą – išleisti knygą apie savo kaimo žmones, užrašyti jų prisiminimus, mintis. Mano gimtojo kaimo istorija – tai maža dalelė Lietuvos istorijos. Ši knyga – tai dovana manajai su broliu gimtinei. Mūsų tėvams. Mūsų kaimynams. Joje Kaimynų kaimo senieji ir dabartiniai atspindžiai, prisiminimai, jausmai, išgyvenimai. Tarsi priminimas, kad vaikai ir anūakai nepamirštų savųjų šaknų. Knygoje pasakojimai tų, kurie čia gimė ir gyvena, ir tų, kurie kolūkinio kaimo laikais ir vėliau atsikraustė į Kaimynus. Įdomiausia buvo ieškoti tų, kurie gimė, augo, o vėliau išvyko gyventi kitur. Po visą Lietuvą aš ieškojau jų – maršrutai driekėsi nuo Vilniaus link Molėtų, Anykščių, Šiaulių, Kauno, Panevėžio, Akmenės, Mažeikių... Jau-

Nuotrauko iš asmeninio M. Petrauskienės archyvo

dinantys ir nepakartojami susitikimai, pasakojimai. Ir visa tai mano knygoje „Kaimynai – mano širdies namai“.

2016 m. per kraštiečių šventę į knygos pristatymą gausiai susirinko kaimo gyventojai ir tie, kurių šaknys Kaimynuose. Atvyko su šeimomis, vaikais, anūkais. Nesimatę, nebendravę vieni su kitais ištisus dešimtmečius. Neįmanoma apsaityti to jausmo, to jaudulio, kai pirmą kartą po šešiasdešimties metų pamatai savo kaimynę, tuo metu paauglę

mergaičiukę, dabar žilagalvę močiutę...

Gimtinė – tai antspaudas, ant pačios širdies įspaustas neištrinamai. Tik toliau nuo savo gimtųjų namų gyvendamas, po tolimas šalis keliaudamas supranti gimtinės žavesį, suvoki, kas yra tėvų namai. Noriu užbaigti šiandieniniame globaliame pasaulyje aktualiais poeto Henriko Čigriejaus žodžiais: „Būkime pasaulio žmonės, bet būkime ir žmonės iš savo namų“.

Jūsų Milda Petrauskienė

Su prasmingomis mintimis ir gražiais darbais grįžtame į Tėviškę

Kiekvieną iš mūsų sieja stiprūs ryšiai su ta vieta, kur mes pradėjome pirmus gyvenimo žingsnius. Tėviškė mums reiškia vietą susijusią su emociškai svarbia patirtimi, su šeima, mokykla, draugais ir tradicijomis. Dalis žmonių teigia, kad jie jaučiasi didesni patriotai tos vietos, kur gimė, nes čia formavosi pagrindinės vertybės – meilė tėviškei, šeimai, atsakomybė ir ištikimybė draugams, ir toms vertybėms, kurios brendo visus mokyklinius metus. Užpalių kraštas garsėja ne tik darbščiais, kūrybingais žmonėmis, bet ir tradicijomis, būdingomis šiam kraštui. Viena, iš tokių tra-

dicijų yra Užpalių Garbės Piliečio vardo suteikimas. Užpalių Garbės piliečio vardas yra suteiktas šešiolikai žmonių, kurie savo visuomenine, moksline veikla ar finansine parama prisidėjo prie Užpalių krašto garsinimo, prie pozityvių pokyčių atsiradimo bendruomenės gyvenime. Garbės Piliečiai susibūrė į klubą, kad bendromis pastangomis galėtų daugiau prisidėti prie miestelio tradicijų puoselėjimo ar konkretesnės paramos teikimo mokyklos bendruomenei. Klubo veiklą koordinuoti patikėta Nijolei Rimkevičienei. Garbės Piliečių klubas įkūrė paramos fondą. Fondą sudaro as-

meninės Garbės Piliečių lėšos. Jos skiriamos Užpalių krašto tradicijų palaikymui ir gabiems gimnazijos mokiniams nominuoti. Nominaciją Užpalių Garbės Abiturientas gavo keturi Užpalių gimnazijos mokiniai. Diplomas ir finansinis paskatinimas yra įteikiamas per abiturientų išleistuves. Ši Nominacija bus teikiama tol, kol gyvuos gimnazija.

Užpalių bendruomenės gyvenime aktyviai dalyvauja dauguma Garbės Piliečių: profesorius Albinas Kusta, kuris įnešė svarų indėlį į mokslinės veiklos plėtrą Lietuvoje, Kazimieras Binkis, Stanislovas Balčiūnas, Vytas Jurka, Vladas Murnikovas, Gražina Kadžytė, kuri eilę

nukelta į 10 psl.

Su prasmingomis mintimis ir gražiais darbais grįžtame į Tėviškę

atkelta iš 9 psl.

metų sukveičia užpalėnus į nuostabiai prasmingą renginį Vilniuje. Daug pastangų įdėjo Milda Petrauskienė, inicijuodama pozityvius pokyčius mūsų krašte: teikė paramą tiek atskiriems bendruomenės nariams, tiek įvairioms organizacijoms. Norėdama išsaugoti savo krašto istoriją, negailėdama savo asmeninio laiko ir lėšų išleido knygą „Kaimynai“. Viktorijos Jovarienės milžiniškų pastangų dėka renovuota dvaro Kamenyčia, kurioje sukaupta didelė dalis mūsų krašto istorijos. Jos dėka

Kraštiečių susitikimas 2016 m. Vilniuje

Garbės piliečiai seime pas Mildą Petrauskienę. 2016 m

atgaivintos mūsų kraštui būdingos tradicijos, tai Žolinė, Naktigonė ir kt. Vladas Murnikovas remia miestelyje vykstančius renginius ir yra suteikęs ženklią paramą Užpalių gimnazijos darželiui. Giedrius Indrašius, Vytas Jurka ir Ni-

jolė Rimkevičienė įdėjo daug pastangų, kad būtų imtasi konkrečių veiksmų renovuojant dvaro administracinį pastatą. Daug kartų diskutuota su Utenos rajono savivaldybės administracija, įrodinėjant dvaro panaudojimo reikšmę turizmo ir

kultūros plėtrai. Šiandien, jau matome vykstančius darbus. Manome, kad po poros metų, šis pastatas bus funkcionalus ir tenkins bendruomenės poreikius. Garbės piliečiai - Nijolė Rimkevičienė, o ypač Vytas Jurka, finansiškai prisidėjo prie vertingo barokinio paveiklo restauravimo, kuris, šiuo metu puošia mūsų bažnyčią. Giedriaus Indrašiaus iniciatyva yra išsaugota ir įamžinta Užpalių krašto istoriniai įvykiai. Tai tik dalis Garbės Piliečių nuveiktų darbų. Noriu kraštiečiams palinkėti - nepamirškime savo tėviškės, didžiukimės tuo, kad esame Užpalių krašto vaikai. Grįžkime ne tik mintimis, bet ir konkrečiais darbais prisidėkime prie Užpalių krašto unikalumo išsaugojimo.

Užpalių Garbės Piliečių klubo vadovė Nijolė Rimkevičienė

„Visada kas nors bus“ [buvo, yra]

Užpalių varpinės varpas vėl skelbia žinią apie artėjančius „Traicės“ – Švenčiausiosios Trejybės atlaidus, o laikrodis nuosekliai tiksi valandą po valandos... Iš bendruomeninės atminties klodų kyla miestelio, parapijos, seniūnijos tapatybės ženklų vaizdiniai. Visų pirma – raudonmūrės bažnyčios bokštai, iš tolo sveikinantys atkeliaujančius bet kuriuo iš 7 (anot prof. Česlo-

vo Kudabos) kelių. Senųjų laikų atlaidų metų gimines, bičiulius, buvusius kaimynus tie keliai suvedavo prie Šventojo Florijono, sergstinčio vežimus, o vėliau – automobilius, kol vyksta Šv. Mišios, kermošius ir pakermošius. Tačiau dabar, jau daugiau nei 30 metų, sugrįžtančiam išeiviui, besivadinančiam kraštiečiu arba tėviškėnu, kur kas svarbiau išvakarėse, šeštadienio vidurdienį, susitikti Mokyk-

loje, į kurią kadaise kasdien pėdinta ar važiuota visais tais keliais keleliais. Mokykloje, kurią šiemet sveikiname jau 240 metų išmokslinusių ir išleidusių į aukštesnius mokslus, pasaulį ir gyvenimą sunkiai suskaičiuojamą gausybę užpalėnų. Nuo 1781 metų – parapijinė, daraktorinė, pradinė, progimnazija, vidurinė, gimnazija – visuomet kokia

nukelta į 11 psl.

„Visada kas nors bus“ [buvo, yra]

atkelta iš 10 psl.

norint, bet buvo. Visuomet kas nors iš mūsų kelerių ar keliolikos metų tarpsnį joje buvome. Todėl 1989 m. gegužės paskutinįjį savaitgalį, kuomet Vilniuje akad. Vytauto Statulevičiaus (beje, dalis jo šeimos ilsisi Užpalių kapinėse) suburti į Uteniškųjų kraštiečių klubą, parvykome į Uteną, o vakarop išsiskirstėme po savo gimtines, tėviškes, užpalėnai tuometinio direktoriaus Stasio Dūdėno įžodį priėmė: „nuo šiol kasmet, kiek mūsų ir kokiais pulkeliais besuvaži-uotume, šeštadienį prieš Traicę, per patį vidurdienį susitikime Mokykloje – čia visada kas nors bus, čia visada žinosime esą laukiami“. Taip ir tebėra.

Ženkliusias kraštiečių sambūrio veiklos startas kaip tik buvo sąsąuka į Mokyklos 210-ųjų gyvavimo metinių minėjimą. Sunku dabar įsivaizduoti, kaip anuomet be šiuolaikinių komunikacijos bei informacijos įrankių tuometiniam mokytojų kolektyvui pavyko suieškoti ir sukviesti tokią gausybę buvusių mokinių – netgi iš prieškarinės, Pirmosios Lietuvos respublikos laikų. Tiesa, kaip galėdami padėjome ir mes visi – per išlaikytas bendraklasių, bendrabūrelių ir kitaip susiklosčiusias jaunystės draugų išlaikytas jungtis, nuo vienu per kitus atkapstydami jau primirštus kai kurių klasiokų vardus ir adresus. Vyriausieji eks/pradinukai ir eks/gimnazistai jau buvo garbaus amžiaus, gerokai įkopę į aštuntą dešimtį metų, o kai kurie ir tą slenkstį perkopę. Su savo bendramoksliais kartais net pusamžį ir daugiau metų nesimatę, susitiko senosios gimnazijos – baltojo dvaro – buvusiam mokytojų kambaryje. Gerokai išsišnekėję, vieni kitus atpažinę, prisiminę, garbieji mūsų kraštiečiai turėjo ką papasakoti ir kitiems: kaip gimnazistai rinko aukas statomiems Šaulių [dabar Kultūros] namams, kaip entuziastinguose sniego mūšiuose [oi, būta anuomet sniego gausos!] nuo svaidomų gniūžčių kentėję cerkvės, kartais ir pačios gimnazijos, langai, kaip pavasario metą takais takeliais pro akmeninius dvaro pakalnės statinius, smagiai dudenantį malūną būdavo išeinama vesti pamokų į Šventosios pakrančių šlaitus – tarsi amfiteatrinės klases. Pastarąją tradiciją – paskutiniųjų mokslo metų savaitių pamokas žalios-

ose gamtos klasėse – atmename ir kitos pokarinės laidos, kurių mokslo metai dar kažkiek buvo susieti su sendvario mūrais. Tai žodis po žodžio aiškėjo iš pasidalijimų tarp visų šventėje dalyvaujančių pokarinės mokyklos laidų, užpildžiusių erdvę žolyną bei sporto aikšteles tarp senosios ir naujosios mokyklų, cerkvės ir Vytauto gatvės. Kadangi tų laidų jau anuomet buvo 47, tai

Nuotr. iš www.ethno.lt

pasidalijimai užtruko ilgokai, bet kiek anuomet turėta kantrybės ir palankumo vieni kitiems! Net saulė, regis, prailgino dieną, kad jos užtektų visoms numatytoms veikloms. Karštą, sausą popietę, kaip neatsiejama šventės dalis, važnyčiojų lenktynių dulkėmis rūkavo Lygamiškio hipodromas – jau tada į Užpalių tapatybės ženklus giliai buvo išisaknijusi Viktorijos Rastenytės Jovarienės, savo laiku vienintelės vyrų kompanijoje moters Sartų lenktyne, aistra žirgams, kuri metai po metų augo ir išaugo į žirgininkystės muziejinę sodybą, Žolinės sambūrius „Paprasčiausiai pasiilgau arklio...“, romantiškas jaunimo Naktigones, tarsi per stebuklą iš apleisties sugrįžtančią Kamenyčią, kurią ir šiemet lankysime, gėrėsimės joje sukrautais mūsų kultūros paveldo lobynais. Hipodromo dulkes begrįždami nusiplovėme gaviu Krokulės šaltinio vandeniu, klausydamisi saulėlydį švelniai kalbinančių „Pasagėlės“ kanklių melodijų. Šis unikalus ansamblis susikūrė beveik tuo pat metu, kai mes, kraštiečiai, rinkomės būrin, todėl nuolatos einame

greta, pasisveikindami tai Užpaliuose, tai Vilniuje. Vis dar esame.

Gal šiek tiek nostalgiskai pasigėsčiau pirmąjį atsinaujinusios draugystės dešimtmetį Traicės išnaktų tamsoje švytėjusių mokyklos langų, kadangi tie, kas nebeturėjo Užpaliuose likusių klasių draugų ar tėvų namų, galėjo pasiprašyti vakarojimui vienos iš klasių. Ypač tai buvo įprasta, kol perdavęs direkto-

riavimą garbingo prieškarinių Užpalių vaistininko vaikaičiui Giedriui Indrašiui, S. Dūdėnas buvo likęs mokykloje naktiniu sargu. Kaip smagu būdavo staiga kilti nuo improvizuotų stalų: – Na, einam pasisveikinti su Direktorium! – Tai kad aš jau nebe direktorius. – Bet mums visada juo būsit!

Yra, turbūt dalykų, kurie buvo. Tokie, nepakartojami. Kaip kad mūsų to pirmojo sugrįžimo hipodromas, kuris, tikriausiai jau seniai žole ir mišku apglėbtas (o gal iš pilotuojamų vaizdo kamerų, vad. dronų, dar išvelgiamas?) Kaip kad naktimis šviečiantys mokyklos langai (o gal jie dabar kitaip šviečia?). Kaip kad Užpalių LIFE – kaimo vaidinotojų festivalis – 1995 m., stebinės vaikų ištverme – panirę į scenos vaizdinius, jie kaip prikalti išsėdėjo ant žemų gimnastikos suoloelių tą visą ilgą dieną, net pietų neparvadinami. Kaip kad Ferdinando Jakšio ir kitų aktorių monospektakliai „Dausuvos“ sodelyje. (Tiesa, sodelis tebėra, tik publika vėliau apsigrėžė bažnyčios link klausytis „Skam-

nukelta į 12 psl.

„Visada kas nors bus“ [buvo, yra]

atkelta iš 11 psl.

bančių kanklelių“ ir kitų didžiųjų šventinių koncertų). Kaip kardinolo Audrio Juozo Bačkio aukojamos Šv. Mišios Krokulėje, motinos gimtinėje.

Kai kas pasikartoja bent kartą kitą, kaip kad aviacijos šventės Užpalių aerodrome, kurių pirmąją tėviškei dovanojo karo lakūnas Juozas Namikas, o į antrąją susirinkome 1992 m., ant kraštiečio kapo kartu su Karių kapų bendrija iškėlę propelerį – žuvusio lakūno ženklą. Keletą metų nuo 1994 gyvavęs žaismingas sumanymas – kraštiečių mokslininkų ir menininkų pamokos moksleiviams gerosios patirties pavidalu išsiskleidė per kitus kraštiečių klubus visoje Lietuvoje.

Labiausiai gera dėl to, kas buvo, yra ir bus. Tad mieliems užpalėnams, ypač nepalikusiems savo vaikystės ir mokyklos metų žemės arba suvisam sugrįžusiems, susitiksiantiems šiemetinėje šventėje linkiu kuo šviesiausių prisiminimų, patirčių, idėjų, kurios čia išsakytos, gal būtų įfilmuotos, įrašytos garsu arba vėliau sugultų į užrašus, besiruošiant mokyklos tūkstantmečio ketvirtosios dalies – 250 metų jubiliejui, kuris taip pat neužtruks – vos dešimtis metų belaukiamų. Būtų gera, kad kiekvienas paliktume nors trupinėlį savęs (memuarų, asmeninio albumo nuotraukų ir pan) visuotiniame bendrume (galbūt, internetiniame Atminties banke?). Kur, mokyklos ar bendruomenės svetainėse,

tam galėtų būti skirta vieta? Juolab gera, kad vaizdžioji, įpaminklintoji atmintis taip gražiai skleidžiasi: negaliu suminėti visų atmintinų vietų, kurias visi žinome, bet tai, kad ant Kapų kalno, palei paminklą visų laikų užpalėnams žuvusiems už laisvę, šiemet prisiglus Lietuvos savanorių vardai, žadina mintis, kad ši kalva galėtų išaugti į Atminties memorialą, kuris ir po mūsų kalbės tiems, kurie čia bus (nes visada kas nors buvo, yra ir bus). Būkim laimingi, stiprūs tikėjimu.

Gražina Kadžytė, 27 laidos abiturientė, Uteniškųjų kraštiečių klubo Indrāja viceprezidentė

Įamžinti užpalėnai – Nepriklausomybės kovų savanoriai

Užpalių kapinių šiaurinėje pusėje, šalia didingo granitinio paminklo Žuvusiems už Lietuvos laisvę atminti, šių metų pradžioje buvo įrengtos dvi juodo granito plokštės, kuriose įrašytos 47 užpalėnų – Nepriklausomybės kovų savanorių ir Vyčio kryžiaus ordininkų pavardės. Dėl Covid viruso karantino šios paminklinės lentos laukė tinkamo progos, kad būtų pašventintos ir iškilmingai atidengtos. Tokios šventės sulauksime gražiausiame metų laike – gegužyje.

Mintis įamžinti 1918 – 1920 m. kovų dalyvius kilo dar 2015 metais. Su pedagogu Giedriumi Indrašiumi pradėjome tikslinti Užpalių krašto savanorių pavardes. Lietuvos Centriniam valstybės archyve suradome savanorių asmens bylas, kuriose yra tikslūs jų gimimo metai ir vieta, pažymos nuo kada ir kokiuose pulkuose tarnaudami dalyvavo kovose su Lietuvos priešais ir kur gyveno tuo metu, kai jiems buvo suteikti savanorių vardai ir įteiktas Savanorio kūrėjo medalis. Mums buvo kilusi mintis apie Užpalių krašto savanorius išleisti jubiliejinį leidinį, todėl archyvuose man teko ieškoti papildomų duomenų ir nuotraukų. Nors duomenys buvo surinkti, bet leidinys išleistas nebuvo, tačiau susistemintos žinios visada bus naudingos rašant apie vieną ar kitą mūsų krašto savanorį.

Pirmieji užpalėnai savanoriai buvo iš imperinės Rusijos kariuomenės dalinių grįžę karininkai: Jonas Galvydis – Bykauskas (1864 – 1943) kilęs iš Degesių kaimo ir Pranas Gladutis (1893 – 1939) iš Norvaišių kaimo. Jie į Pirmąjį pėstininkų pulką įstojo 1918 m. lapkričio 23 d. ir dalyvavo šio pulko dalinių formavime. Jonas Galvydis – Bykauskas buvo

Nuotr. Medėinos Manišūšytės

pakeltas į generolus ir apdovanotas Vyčio kryžiaus ordinu, o Pranas Gladutis pakeltas į pulkininko laipsnį.

1919 m. vasario 28 d. savanorių į IV – jį pėstininkų pulką įstojo Benediktas Svylys (1898 – 1942) iš Žaibiškių kaimo. Neužilgo jis baigė karo mokyklą, būdamas leitenantu pasižymėjo kovose prieš lenkus ir buvo apdovanotas Vyčio kryžiumi. Vyčio kryžiumi buvo apdovanotas savanoris eilinis Vincas Remeikis (1902 – 1979) iš Gailiešionių kaimo ir 1919 m. gegužės 30 d. į kariuomenę mobilizuotas plk. ltn. Mikas Repšys

(1894 – 1942) iš Pilvelių kaimo. Taigi, Užpalių kraštas gali didžiuotis, kad turi keturis Nepriklausomybės kovų didvyrius, kurių pavardės iškaltos granitinėje atminimo lentoje.

1919 m. sausio – balandžio mėn. Lietuvos kariuomenės savanoriais tapo iš Rusijos kariuomenės grįžęs felčeris Antanas Gabys – Gabavičius iš Užpalių mst., karo valdininkas Juozas Petrauskas iš Ažusienio kaimo ir eilinis Juozas Masiulis iš Satarėčiaus kaimo.

1919 m. birželio 2 d. Pirmojo pėstininkų pulko daliniai išvadavo nuo bolševikų Uteną ir stūmė juos link Zarasų. Po keleto dienų lietuvių karijai jau buvo ir Užpaliuose. Štai tuomet Pirmojo pėstininkų pulko karių gretas papildė net 13 vyrų iš Užpalių valsčiaus kaimų. Pirmaisiais šio pulko savanoriais tapo: Jonas Adamonis iš Mikėnų kaimo, Antanas Bislys ir Jurgis Namažuška iš Viešeikių kaimo, Juozas Dapkus iš Šeimyniškių, Pranas Indrašius iš Traidžiūnų, Jonas Kavalėlis iš Toleikių, Jurgis Šlamas iš Bajorų, Antanas Tilindis iš Trumpalių, Pranas Vanagas iš Vilučių, Juozas Umaras iš Kaimynų, Jonas Geleževičius, Juozas Janulionis, Antanas Tarvydas iš Užpalių miestelio. Įvairiuose Lietuvos kariuomenės pulkuose iš Užpalių miestelio savanoriais tarnavo 18

nukelta į 13 psl.

Įamžinti užpalėnai – Nepriklausomybės kovų savanoriai

atkelta iš 12 psl.

jaunuolių, jų tarpe broliai Jonas ir Povilas Zarankos 8 – me pėstininkų pulke.

Savanoriais tarnavo broliai Juozas ir Kazys Markevičiai iš Kušnieriūnų kaimo. Įdomu tai, kad paskui vyriausią brolių Joną (gim. 1893), savanorių į kariuomenę išėjo ir Kazys, kuriam ėjo tik penkiolikti metai. Naujokų komisija nenorėjo Kazio priimti, liepė grįžti į namus, tačiau tas pateikė liudijimą, kad yra baigęs Petrogrado miesto mokyklą ir komisija jį pasiuntė į kariuomenės Tiekimo valdybos ūkio dalį raštininku. 1921 m. balandžio 1 d. demobilizuotas iš kariuomenės vyr. raštininku, Kazys Markevičius, gyveno Kaune ir dirbo Prekybos namuose buhalteriu. 1929 m. birželio 9 d. pripažintas savanoriu ir įteiktas Savanorio kūrėjo medalis.

Ne visiems Užpalių krašto savanori-

ams lemta buvo sugrįžti į namus. Anot, poeto Antano Miškinio: „Vieni laisvi sugrįžo, kitiems rankas pašovė, tretiems ant lauko lygaus mediniai kryžiai stovi“. Juozas Buitvydas (1900 – 1920) iš Čižiškių kaimo ir Juozas Leika (1903 – 1920) iš Kušlių kaimo mirė Alytaus apskrities ligoninėje ir ten palaidoti, Jonas Geleževičius (1899 – 1920) iš Užpalių palaidotas Kupiškėje, Albino Šulskio (1896 – 1920) iš Satarečiaus kapas Dzūkijoje. Jonas Kavalielis (1899 – 1922) į gimtuosius Toleikius grįžo sunkiai sirgdamas ir palaidotas Sudeikių kapinėse. Visų jų savanorio raštus ir apdovanojimus atsiėmė tėvai, arba broliai.

Memorialinėse atminimo lentose 47 Užpalių krašto savanorių pavardės. Apie kiekvieną iš jų galėčiau parašyti nė vieną eilutę. Kaip jie kovėsi su bolše-

vikais Zarasų krašte, su bermontininkais – prie Radviliškio, su lenkų legionieriais prie Giedraičių, Širvintų ir Dzūkijoje. Palikę namuose tėvelius, atėjus rudeniui jiems rašė laiškus, klausdami: ar suvežti į daržines javai, ar varpos buvo turtingos grūdais, ar skani duonelė? Pavasariais jų kaimietiškos širdys po kario miline virpėjo: o kas padės pasėti vasarojų, kas pasodins bulves, nušienaus pievas?.. Kai kurie valstietiškų rūpesčių šaukiami trumpam nuvykdavo į namus, o grįžę į apkasus vėl imdavo į rankas ginklą.

Toks buvo laikas, taip buvo iškovota mūsų tautai Laisvė ir Nepriklausomybė. Todėl dėkingi užpalėnai įrėžė jų pavardes Atminimo lentose, kad galėtume nors trumpam prie tų pavardžių pastovėti ir sukalbėti Maldos žodžius.

Vytautas Indrašius

MŪSŲ MOKYKLAI - 240

Kada pirmą kartą buvo įkurta Užpalių mokykla nėra žinių, tik žinome kad jau veikianti mokykla pirmą kartą paminėta 1781 m. Taigi, šiais metais švenčiame 240 m. paminėjimo sukaktį. Kai 1569 metų Liublino unijos aktu Li-

Užpalių mokyklos mokiniai ir mokytojai. 1921-1922 m.

etuva ir Lenkija buvo sujungtos į vieną valstybę, Lietuvai netekus dalies valstybinio savarankiškumo, o bajorijai smarkiai lenkėjant, Lietuvoje gimtoji kalba buvo nustumta į antrą planą. Tiesa, tuomet Lietuvą pasiekė iš Vokietijos sklidusios reformacijos idėjos. Prasidėjo reformacijos šalininkų ir katalikų kovos: kiekviena pusė stengėsi turėti kuo daugiau pritariančių. Siekiant patraukti žmones į savo pusę, tai vienur, tai kitur prie bažnyčių ar vienuolynų pradėtos

steigti mokyklos. Mokyta jose, de ja, ne gimtąja, o lenkų kalba. Šias mokyklas globojo ir vaikus mokė parapijų klebonai, atsiųsti iš Lenkijos. Lietuvių kunigų dar mažai tebuvo, o atvykėliai lenkai lietuviškai nemokėjo. Užpalių kraštas išsiskyrė iš aplinkinių tuo, kad čia žmonės gyveno laisviau - priklausė Karališkajam dvarui. Valstiečiai nėjo lažo tik Karaliaus išdui turėjo sumokėti duoklę arba atidirbti pastotes - savo arkliais vieną kartą per metus Karaliaus valdininką palydėti iki Rygos, Vilniaus, Drujos ar kito tolimesnio miesto. Kaip teigia istorijos šaltiniai, prieš 240 metų 1781-ai-

siais ir Užpaliuose jau veikė parapijos trijų skyrių mokykla, kurią lankė 27 vaikai. Neužilgo žlugo Lietuvos - Lenkijos valstybė. Ją 1772 m., 1793 m. ir 1795 m. pasidalino Rusija, Vokietija ir Austro - Vengrija. 1797 m. rudenį ir žiemą buvę 53 mokiniai. Mokyklą išlaikęs klebonas Adomas Legavičius. Ši mokykla išsilaike tik iki 1810 metų. Vėliau vėl buvo atkurta, nes minima 1831 m. ir 1863 m. dokumentuose. Numalšinus 1863 m. sukilimą, Lietuvoje caro valdžia uždraudė lietuvišką spaudą lotyniškais rašmenimis, taigi ir mokyklas lietuvių dėstomąja kalba. Apie 1868 m. pastačius Užpaliuose cerkvę, prie jos buvo įkurta rusiška pradinė mokykla. Nuo 1904 m.

mukelta į 14 psl.

Užpalių keturklasė mokykla. 1932 m.

MŪSŲ MOKYKLAI- 240

atketla iš 13 psl.

ji pavadinta dviklase liaudies mokykla (I-III, II-IV kl.). Užpalėnai nenusileido draudimui. Mokyklą, kur viskas buvo dėstoma rusų kalba, lankė toli gražu ne visi apylinkės vaikai. Tiek Užpalių miestelyje, tiek kaimuose pradėjo veikti slaptos mokyklėlės, kuriose mokytojai, vadinami daraktoriais, per žiemą moky-

slėpdavo. 1892 m. caras patvirtino laikinąsias taisykles dėl baudų už slaptą mokymą. Už tokių mokyklų steigimą bei laikymą ar mokymą jose be vyriausybės leidimo nusikaltusieji buvo baudžiami pinigėmis baudomis iki 300 rublių arba areštu iki 3 mėnesių.

Nepaisant to, slaptosios mokyklos gyvavo ir Užpalių krašte. Kaip prisim-

Užpalių mokyklos mokiniai ir mokytojai. 1925 m.

davo po ketletą ar net keliolika vaikų, o kartais ir vyresnio amžiaus paauglių. Mokė poterių, katekizmo, skaityti, rašyti, skaičiuoti. Šio darbo dažniausiai imdavosi liaudies švietimui atsidėjusios panelės arba šie tiek skaitymą ir raštą išmanantys vyresni žmonės.

Caro administracija buvo informuota, kad slapta veikiančios mokyklos buvusios ir Ukmergės apskrįčiai priklausiusiuose Kaniūkų, Degėsių, Mažionių, Puodžių kaimuose. Kauno liaudies mokyklų direkcija 1877 m. gegužės 12 d. pranešime, atsižvelgdama į gautus raportus apie slaptas mokyklas, neatidėliodama su atinkamų apskrįčių ispravnikais ėmėsi priemonių dėl slaptųjų mokyklų uždarymo ir kaltininkų už jų laikymą nubaudimo. Valstiečiai tokias mokyklas rūpestingai

ena seniausi vietiniai gyventojai savo tėvų pasakojimus, daraktoriai Alžbieta Inganaitė iš Užpalių miestelio, Adolfas Kusta iš Kustų kaimo. Senieji šio krašto žmonės minėdavę ir daraktores Agniešką Stasiškaitę iš Tervydžių bei Aldoną Veroniką Seduikaitę iš Pladiškių.

Kišūnų kaimo vaikai slapta būvę mokomi taip pat nuo XIX a. pabaigos. Daraktoriumi čia buvęs Petrulis iš Žliubų kaimo. Gailiešionių bei Ubagų kaimo vaikus apie 1890 m. mokęs Jurgis Braukyla iš Vešeikių.

Kituose kaimuose, taip pat ir Užpaliuose, slaptosios mokyklos kūrėsi kiek vėliau, bet išsilaikė ir Pirmojo pasaulinio karo metais. Užpalių krašto kaimuose, be anksčiau minėtų daraktorių, vaikus mokė Kažukau-

skaitė iš Narbučių, Ignas Slapšys iš Toleikių. Aleksas Indriūnas iš Kušnieriūnų, Juozas Žvironas iš Galinių ir kt.

Užpalių miestelyje XX a. pradžioje švietėjišką darbą dirbo Kazianė Kasarskaitė, Juzefa Grigaitė, Alžbieta Inganaitė, Anelija Kučinskaitė.

Viena daraktoriai mokyklėlė buvo špitolės antrojo aukšto kambaryje, kita - Astiko gatvėje ties dabartiniu namu Nr. 29, trečia - Alaušo gatvėje Nr. 18, ketvirtoji - K. Pakšto gatvėje, ties dabartiniu namu Nr. 24.

Mokymas daraktoriai mokyklose nebuvo aukšto lygio, nes mokė asmenys, neturėję didesnio išsilavinimo. Stigo mokymo priemonių, ypač elementorių. Vaikai turėdavo mokytis skaityti ne sąmoningai, o mechaniškai. Skaityti buvo mokoma slebizavimo metodu - žodžius dėdavo skiemenuodami, pvz., k-a=ka, t-ė=tė: katė: m-a=ma: mama... Buvo mokoma ir aritmetikos veiksmų: sudėties, atimties, daugybos ir dalybos.

Patalpose jokių specialių baldų nebuvo. Trobos viduryje - didelis stalas, aplink - ilgi suolai. Vaikai čia ir susėdavo. Jie turėdavo maldaknygę ar elementorių, marmurines lenteles ir grifelius bei skaitomo teksto eilutėms vedžioti „discipulką“. Tai būdavo dailiai nudrožti pagaliukai arba žąsies plunksnos, kurias mirkydavo raudonųjų burokėlių rašale, kad būtų gražesnės.

Daraktorių paprastai sėdėdavo stalo gale ir verpdavo ar megzdavo. Vienas mokyns, atėjęs prie jos, paskaito, kas buvo užduota, ir eina sėstis į galą. Skaito kitas. Ir taip visi iš eilės, pašliauždami suolu, artėdavo prie „tetulės“ ar „dėdės“ ir parodydavo, ką išmokę. Neišmokus tekdavo kartoti, mokytis iš naujo. Už išdykavimą buvo baudžiama: tai kliūdavo „pletne“ per pečius, tai tekdavo su knyga atsiklaupiti, tai poterių kalbėti...

Nepaisant daraktoriai mokyklų darbo trūkumų, jos mūsų tautos istorijoje paliko ryškių pėdsakų. XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje buvo gyvas lietuvių užpalėnų pasiryžimas ginti šventą teisę - mokyti vaikus gimtąja kalba.

Pagal Stanislovo Balčiūno ir Vandos Kuliešienės knygą „Užpaliai mūsų svajonių kraštas“ (1999 m.)

Parengė Gierius Indrašius
Tęsinys kitame laikraščio nr.